

'Kale struik of vruchtdragende boom'

Lezing uit de profeten: Jeremia 17:5-10 ('preektekst')

Zingen: Gezang 177 ('Daar komt de man uit Anatot')

Evangelielezing: Lucas 6:17-26

Zingen: Psalm 1 ('Gezegend hij')

Noorderkerk Ede, 16 februari 2025,

Samen op Weg kapel Duiven 2 maart 2025

Geliefde gemeente,

Of de passage die net werd voorgelezen uit het bijbelboek Jeremia ooit daadwerkelijk door de profeet is uitgesproken, is de vraag. Zeker is wel dat deze woorden in het profetenboek met zijn naam zijn opgenomen.

En dat betekent dat ze in ieder geval gezien werden als: in de geest van Jeremia en relevant voor de situatie waarin Jeremia leefde. Dan gaat het om de politieke situatie, de maatschappelijke situatie en de geestelijk-religieuze situatie. Ik ga dat niet allemaal vanmorgen historisch voor u, voor jullie, uit de doeken doen. Zoveel tijd is er niet in een eredienst, en we zijn ook niet gekomen voor een al dan niet interessant college, maar voor een wegwijzend woord, een vingerwijzing voor ons leven vandaag.

Maar neem maar van mij: het was een ingewikkelde, turbulente tijd in Jeremia's dagen, voor de bevolking van Juda, toen hij daar woonde en optrad, die man van Anatot, geboren in een priesterfamilie en als jongen of als jongeman op een bijzondere wijze geroepen om profeet, om zegsman van God te worden.

Het is een tijd waarin voortdurend keuzes gemaakt moeten worden, een tijd van plaats bepalen, ook een tijd waarin je niet goed kan weten op welk paard je moet wedden, om goed uit te komen als klein landje. Met aan de éne kant, in het Noorden de grootmacht Assyrië, in het zuiden de grootmacht Egypte en in

het Oosten het opkomende rijk van de Babyloniërs. Het Amerika, het Rusland en het China van die dagen, zullen we maar zeggen.

En de fronten waren in alle opzichten vloeiend. Voortdurend verrassingen, vaak ook onaangename verrassingen. Niet een stabiele situatie, waarvan je dan nog wel het nodige zou kunnen denken, maar eentje die in ieder geval rust gaf. Nee, elke keer weer een nieuwe ontwikkeling om op te reageren. Of om zelf weer in actie te komen. Uiteraard ging dat in de oudheid van toen lichtjaren langzamer dan in ons tijdperk, maar de dynamiek was min of meer hetzelfde.

Zoals je dat vandaag kan meemaken, dat we echt niet met enige zekerheid kunnen zeggen hoe onze wereld er over een paar jaar, laat staan over vijf of tien jaar uit zal zien, en dus ook ons eigen leven niet, los nog van het feit, dat we met het ouder worden sowieso er steeds minder greep op hebben. Dat voelt onzeker en op een bepaalde manier ook bedreigend. Het navigeert lastig, wat is het juiste spoor. Wat is goed, wat is kwaad, voor de wereld, voor Europa, voor Nederland, of voor ons zelf. Bij wie of wat sluit ik me aan, waar distantiëer ik me van. Waar blijf ik in hangen, of waar neem ik afstand van? Wat is de goede weg om te gaan?

In die oude tekst die vandaag onze aandacht vraagt, zitten we in de bijbelse traditie van de twee wegen. Ook Jezus neemt deze traditie op, door te spreken in de Bergrede: breed is de weg en wijd de poort die naar het verderf leidt, smal is de weg en nauw de poort die naar het leven voert (Matt 7:13-14).

In 1867 maakt de Duitse diacones Charlotte Reihlen uit Württemberg er een lithografie van, die zijn miljoenen heeft verslagen. De brede en de smalle weg.

Zo'n vijftig jaar geleden werkte ik als justitiepredikant in de gevangenis van Scheveningen, bij de jongvolwassenen, allemaal kereltjes van 17 tot 23 jaar. Als justitiepredikanten

kregen wij, en dat gebeurt denk ik nog steeds, voor ons werk nogal wat support uit verschillende hoek. Ook wel onbegrip, daar niet van, wat wil je nou toch met al die criminelen of verslaafden. Maar in Scheveningen werden we ook gesteund door meneer Den Hertog, de toenmalige gefortuneerde eigenaar van Den Hertog ijsfabrieken, een tamelijk eigenzinnig lid van de Gereformeerde Gemeente toen. Hij vroeg of wij nog bijbels nodig hadden.

Maar wij ons niet realiseerden dat hij vervolgens met dozen op dunpapier gedrukte statenbijbeltjes aan kwam zetten. We hadden niet het idee dat onze jongens er ver in kwamen, in die oude vertaling. Geen probleem: als dat beter werkte, was bijbels gewone taal ook okay. Dus die werden ook bezorgd. Tot jongens begonnen te vragen naar die originele bijbels van meneer Den Hertog. Dus wij dachten, wat nu: een statenvertaling opwekking in de Scheveningse gevangenis? Nee, dat is het niet dominee, maar die dunne paginaatjes, daar kun je prima joints van draaien. Zij zogen het woord van God dus letterlijk naar binnen, zeg maar.

Maar goed. Den Hertog – of iemand uit zijn kring - kwam op een zekere dag ook met een stapel full color posters van de brede en de smalle weg aanzetten. Aanschouwelijk onderwijs toch, werd er gezegd. En wij dachten: wat moeten we in vredesnaam met die moralistische platen.

Overigens, meneer Den Hertog deed op sommige afdelingen ook als vrijwilliger bijbelstudie met de jongens en hij was zeer geliefd. Dit even terzijde.

Maar goed, toch maar eens in een kerkdienst zo'n plaat laten zien, en er een twist aan gegeven. En opeens: iedereen wilde zo'n poster. Kijk, ik heb er nog één bewaard van toen. Ik dacht eerst nog, dat worden wel erg grote joints, zoveel krijgen ze nooit naar binnen gesmokkeld. Maar nee: ze werden werkelijk opgehangen: ze raakten kennelijk een snaar, die posters.

We hadden dus een jaar met een hele generatie jonge gedetineerden, want ze stroomden op den duur door, want het was een Huis van bewaring, met de brede en de smalle weg in hun cel naast hun blote pin-up posters.

Welke snaar raakte die poster nu eigenlijk? Hier binnen is alles geregeld dominee, we hebben hier niks te kiezen, het is gevangenis hè, ze beslissen alles voor je. Maar buiten is het voor ons the jungle, dan lijkt alles regelloos en moet je elke dag keuzes maken. Plaats bepalen. Inschatten. Nooit rust. Altijd gevaar. En er zijn zoveel verleidingen om telkens het verkeerde pad te kiezen. Die Jezus van jullie heeft gelijk: breed is de weg die naar de verdommenis leidt, en de weg ten leven, ach, kon ik die maar vinden. En God kijkt ook nog mee, kijk dat oogje, daar in dat driehoekje, dat ben ik me zeer bewust dominee. Er komt een dag.... De jongens en de milieus waar ze uit kwamen waren vaak veel religieuzer dan menig gemiddeld kerkmens.

Ik had zo'n jongetje van 19 op mijn kamer. Ze waren met hun nationalistische padvindergroepje het pad van het geweld op gegaan. Christelijke achtergrond die jongen. Om aan geld te komen, deden ze roofovervalletjes. Ging nogal makkelijk, een beetje zwaaien met een wapen en daar kwamen de briefjes. Maar toen ging het mis, en schoot hij een juwelier dood.

Als we naar de rechtbank gaan dan schrijven we nogal eens op, dominee, *only God can judge me*, en dan denken we: God snapt het allemaal wel hoe het zo gekomen is, die aardse rechtbanken dat zijn sukkels, maar God is tenminste eerlijk. Maar zo geruststellend vind ik dat eigenlijk niet, want dan, bij het Laatste Oordeel, dan ben ik pas echt de sjaak (hij zei het iets forser), want wat heb ik dan te zeggen? Waarom moest die man dood, met een vrouw, kinderen, familie. Slaat nergens op. Geklets, opvoeding, achtergrond, miskenning, ik heb zelf elke stap gezet. En wij voelden ons grote volwassen jongens die wisten wat ze deden, inclusief de risico's. En zo praatte hij ook,

met mij, maar ik dacht wel: overschat jij je zelf misschien toch niet een beetje, als vroeg rijpe adolescent, jongen? Ze worden gauw wijs op de straat hè, en in de oorlog, die jonge jongens, maar eigenlijk zijn het vaak ook nog kinderen.

En nu zit ik met de gebakken peren, ging hij verder. Maar ja, die mensen natuurlijk nog veel meer. Ik kan mijn vader en moeder niet onder ogen komen. Maar God nog minder. Ik heb het totaal verpest (hij zei het iets forser). Wat moet ik nou, dominee?

Wat zou jij zeggen tegen die jongen, of tegen je zelf, als je zelf aantreft op een weg die niet okay is? Of als je terugdenkt aan keuzes die je niet had moeten maken, omdat ze gewoon niet deugden?

Psalm 1 zongen we: ook zo'n lied: gezegend jij, die in der bozen raad niet wandelt. Kijk, van mijn overbuurvrouw zaliger uit Hillegom gekregen, met de hand geschilderd: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*. Jij bent als een groene boom aan water die vrucht draagt. Maar gans anders zal het de goddelozen vergaan. Psalm 1.

Ook hoorden we vanmorgen als Evangelielezing de zogeheten zaligsprekingen, maar dan uit het evangelie naar Lucas (6:20-26). Daar echter niet alleen zoveel keer 'zalig ben je als...dit en dat', zoals bij Matteüs, maar ook: 'wee over jou wanneer...zus of zo'.

Er zitten twee zijden aan de medaille en ze zijn niet alletwee gelijk. De bijbelse traditie kent geen non-duale geschiedenis, alsof alles uiteindelijk één is, ook goed en kwaad. Nee, scheppen is scheiding maken: tussen licht en donker, tussen dag en nacht, tussen land en water, tussen goed en kwaad, en van die boom, die van de kennis van goed en kwaad, daar moet je niet van eten, daar moet je je zelf niet mee voeden. Wordt niet gemeenzaam, naast het goed, ook met het kwaad!

Wat leidt nu eigenlijk tot het onderscheid? Wat is nu het kompas dat je dan aangereikt krijgt? In Lucas 6 geeft Jezus voorbeelden die aangeven: je kunt beter onrecht ondergaan, ook in het klein, dan onrecht doen. En ook: hoogmoed en zelfingenomenheid komen voor de val.

In Psalm 1 en zo ook in bijvoorbeeld de bijbelse wijsheid uit het Spreukenboek, wordt het meer verpakt in godsdienstige termen, het verschil: wijsheid is het doen van Gods geboden. Leven naar de Thora, naar de wet van God. Wij staan vandaag dan nogal op het verkeerde been, bij die termen. En wij horen daar al te snel inperking in. Wet, geboden, dat lijkt op opleggen, op afdwingen, zoals het door de synagoge en de kerk best ook best vaak vertaald werd en soms nog wel.

Dan moet je zus en zo leven. Vastgelegd tot achter de komma, zonder ruimte voor een eigen afweging. Dat noem je wettisch of moralistisch. Kijk even naar die 19e eeuwse plaat van de twee wegen. Het is één en al Victoriaanse, puriteinse moraal dat er uit spreekt, en daartoe ook beperkt.

Maar daar moet je doorheen prikken: de Thora van God, dat is één en al de weg van de gerechtigheid, de vrede, de liefde, de zorg voor elkaar, eerlijkheid, integriteit, rechtschapenheid, ja zeker ook zuiverheid in je intieme handelen, goed omgaan met je lusten. Dat alles is de weg van het leven.

Dat te overdenken, daar in te groeien, daarin fouten te maken, ook grote fouten, ook misschien wel hele grote fouten, en dan door Gods genade toch ook weer opnieuw mogen en kunnen beginnen, niet als een makkelijke en goedkope witwasserij, maar als de ware weg van de vergeving, en het ook daadwerkelijk over een andere boeg kunnen gooien, met je denken, je doen en je voelen, als een ware weg van omkeer en inkeer, daaraan te werken als dat nodig is, dat alles samen: dat is de vreugde der wet, dat is de weg van Gods geboden. Dat is een levende dynamiek die heel ons leven meegaat, je telkens weer spiegelen, maar ook laten bemoedigen door het gebod en

de belofte van God, zoals die tot ons komen in de Thora en het Evangelie.

En dan in Jeremia 17, wat maakt daar het verschil uit? Welnu, daar wordt het verschil verbonden, die twee wegen, aan het thema 'vertrouwen'. Dat weerspiegelt natuurlijk ook heel erg de politieke context van Jeremia: op welke bondgenoot wil je je vertrouwen stellen? Wie is er te vertrouwen. De ouderen onder ons kennen misschien nog het begin van vers 2 uit Psalm 146, uit de zogeheten oude berijming: vest op prinsen geen betrouwen, waar men nimmer heil bij vindt. Dus: vest op Trumpen en Poetins geen betrouwen, waar men nimmer heil bij vindt. Dat bleek maar al te ruw, de afgelopen weken. En toch zullen we met die gasten moeten dealen. Zowel de Russen als de Amerikanen.

Welnu, vervloekt is de vent, zegt Jeremia 17. Zo staat het ongeveer in het Hebreeuws: kerel, vent, wie denk je nou dat je bent, zoiets, maar het geldt natuurlijk net zo voor de vrouw, wat verbeeld je je nou? Vervloekt ben je als je op menselijke macht en menselijke middelen wilt vertrouwen. En daarmee met je hart wegbeweegt van God de Eeuwige en Diens weg.

Is nu hiermee bedoeld dat je geen menselijke macht en middelen mag of moet benutten. Natuurlijk niet. Maar het gaat wel radikaal fout als je daar je leven op baseert. Op de schuren die niet duren, en op de wapens, de buffers en de voorraden, die ons macht suggereren maar ook een hoop ellende brengen. Als we uit zijn op luxe en comfort waar we van alles voor opofferen of van alles voor laten opofferen, terwijl we zelf de andere kant uitkijken. Het gaat radikaal fout als we de weg van de Thora kwijt raken. In de politiek, in het samenleven dus. Maar ook in ons persoonlijk leven.

Pas op om verkeerd uit te komen. Als je weet dat je een heilloze weg ooit bent ingeslagen. Of als je verstrikt bent geraakt in het gevolg van vroegere keuzes. Breek er mee, of zoek hulp om het te ontwarren, om schoon schip te maken, om

heling te zoeken voor wroeging of schuld. Pas op dat je *in the end* niet alleen zult eindigen, als een kale struik in een verzilte en eenzame woestijn. Jij en je ego tezamen. Moederziel alleen. Dat is een profetische waarschuwing.

Maar gezegend is de mens die de HEERE vertrouwt en die zijn of haar vertrouwen op de HEERE stelt. Het gaat er dus om dat je God vertrouwt in de levensweg die Hij wijst. Durf je het aan om Jezus te volgen. Jezus van het Evangelie. Jezus van de bergrede. Ben je ervan overtuigd, dat dat het juiste is om te doen. Leven van genade, het idee, dat je in welke fase van je leven dan ook, je het leven en de mogelijkheden die je hebt of nog hebben mag, als een geschenk krijgt om er dienstbaar mee te zijn.

Dat wij deze planeet hebben ontvangen, om ervoor te zorgen en om het er samen, echt samen zo paradijslijk mogelijk te maken voor iedereen. De bijbelse traditie is werkelijk universalistisch. Als iets het verhaal van Adam en Eva vertelt, dan is het wel dat wij allemaal broers en zussen zijn van elkaar, niks geen 'make Europe great again', of 'make America, Russia, China great', of 'great again', maar 'Make us all great' of 'great again'. Elk mensenkind telt. Heel Gods schepping telt.

Vetrouwen op God is ook dat je gelooft dat Gods aanwezigheid bij je zal zijn in de moeilijke momenten van je leven. Als je in zak en as zit, als je voor moeilijke beslissingen staat, als je een uitweg zoekt in een conflict, maar ook als je het onbekende land betreedt van het sterven of de naderende dood.

Als je zo op God vertrouwt, in leven en in sterven: ja dan ben je als een vruchtdragende boom, die diep geworteld is, en altijd weer het levend water ontvangt.

Niets kan jou en mij dan scheiden van de liefde Gods welke in en door Jezus Christus onze Heer tot ons is gekomen (Rom 8:39). Dat is een profetische belofte.

Lof zij U Christus,

Amen

Zingen: Gez 653: 1,5,7 (*'U kennen, uit en tot U leven'*)